

VYBRANÉ ASPEKTY TEÓRIE A PRAXE VZDELÁVANIA ODSÚDENÝCH

Selected Aspects of Theory and Practice of Prisoners Education

PhDr. Andrej Kováč, Ph.D., PhDr. Lea Šírová, Ph.D.

Katedra andragogiky Filozofickej fakulty UK, Bratislava
E-mail: andrej.kovac@szu.sk, lea.sirova@fphil.uniba.sk

Abstrakt

Príspevok v súlade s tematickým blokom Vzdelávanie pre sociálne znevýhodnené skupiny obyvateľstva formuluje teoretické východiská vzdelávania cieľovej skupiny odsúdených a súčasne prináša skúsenosti z realizácie konkrétneho projektu zameraného na vzdelávanie odsúdených vo vybraných ústavoch na výkon trestu odňatia slobody. Ozrejmuje vypracovanie a použitie konkrétneho vzdelávacieho programu pre uvedenú cieľovú skupinu s jeho cieľovým, obsahovým zameraním, použité formy a metódy. Na konkrétnom príklade ozrejmuje možnosti spolupráce ústavov na výkon trestu odňatia slobody s občianskymi združeniami. Zdôrazňuje potrebu prepojenia penitenciárneho zaobchádzania s postpenitenciárnou starostlivosťou a potrebu vytvárania nových foriem postpenitenciárnej starostlivosti v súvislosti so zložitou procesom znovuzačleňovania prepustených do bežného života.

Abstract

This contribution formulates theoretical basis of prisoners target group education and brings simultaneously the experiences from realization of concrete project, which was oriented at prisoners' education in selected prisons in accordance with thematic block Education for social disadvantaged groups of Citizen. It clarifies the development and application of concrete educational program for listed target group with his target, contents sight, applied forms and methods. It clarifies the possibilities of cooperation between prisons and non-governmental civic organizations. It emphasizes the need of creation of new post-penitentiary forms in relation with the complexity of reintegration process of released into the ordinary life.

1 Úvod

Aj do pomerne uzavretého systému väzenstva je možné vstúpiť. Andragóg vie, že sa dá vstúpiť s podnetným projektom vzdelávania pre cieľovú skupinu odsúdených. Ak vzdelávanie zohľadňuje špecifiká a potreby uvedenej cieľovej skupiny, môže prispieť k zmene postoja odsúdených k vzdelávaniu, k zvýšeniu ich motivácie vzdelávať sa, presvedčivo sprostredkovať možnosti využitia získaného vzdelania, vedomostí v živote, a zvýšiť tak šance odsúdených pre život na slobode bez trestno-právnych dôsledkov. „Hrubé múry“ ústavov na výkon trestu odňatia slobody by nemali byť prekážkou pre skvalitňovanie vzdelávania odsúdených, prienik nových trendov.

2 Reedukácia a resocializácia odsúdených

Väzenstvo je subsystémom spoločnosti, systémom sociálnych služieb, ktorý je poverený spoločenskou reintegráciou tých členov, ktorí sa dostali do konfliktu s jeho záujmami. Na väzňa sa hľadá ako na člena spoločnosti, ktorí síce porušil svojim konaním jej záujmy, ale ktorý ako jej člen má právo na život v spoločnosti (Stiffel, 1991, s. 23).

Uvedené slová poukazujú to, že popri základnému účelu trestu odňatia slobody, ktorým je ochrana spoločnosti pred páchatelmi trestných činov, je dôraz kladený na **reedukáciu** páchatelov trestných činov. Trest odňatia slobody je v zmysle reedukácie vyplnený špecifickými aktivitami, ktoré sa súhrnne označujú ako **penitenciárne zaobchádzanie**.

Úspešná reedukácia by mala viesť k **resocializácii** páchatel'a, jeho znovuzačleneniu do spoločnosti bez trestno-právnych dôsledkov. Činnosti vykonávané v rámci resocializácie sú legislatívne upravené v *Zákone o sociálnej pomoci č. 195/1998 o sociálnej pomoci*. Aj v uvedenom zákone je **resocializačná činnosť** definovaná ako **postupy prevýchovy** občana zamerané na zmierenie, prekonanie alebo zabránenie opakovaniu dlhodobo pretrvávajúce hmotnej alebo sociálnej núdze s cieľom **zapojiť občana do života v prirodzenom prostredí**.

Pri uplatňovaní prostriedkov penitenciárneho zaobchádzania plní významnú funkciu väzenský personál. V praxi reedukácie páchatel'ov trestných činov sa osvedčujú odborníci, ktorí vyštudovali odbory pomáhajúcich profesií. Ide o pedagógov (aj špeciálnych, liečebných), andragógov, sociálnych pracovníkov. Na možnosti uplatnenia andragógov v oblasti penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti upozorňujú aj J. Perhács (1998, s. 58-63) a J. Matulčík (1992, s. 7–11, 1991, s. 44–46).

Resocializáciu nemožno úspešne zavŕšiť bez kvalitnej **postpenitenciárnej starostlivosti**. Poskytnúť prepustenému účinnú postpenitenciárnu starostlivosť znamená zmiernenie adaptačných problémov na život v prirodzenom prostredí, pomoc pri začleňovaní do spoločnosti.

V tejto súvislosti zdieľame názor M. Justovej (2005, s. 24), ktorá zdôrazňuje, že postpenitenciárna starostlivosť sa nedá budovať samostatne a bez penitenciárnej starostlivosti vlastne ani nie je možná. Všetky aktivity penitenciárnej starostlivosti zamerané na odsúdeného v zmysle jeho života po výkone trestu sú vo svojom skutočnom zmysle postpenitenciárnou starostlivosťou. Postpenitenciárna starostlivosť sa nevyhnutne začína už vo výkone trestu odňatia slobody.

3 Miesto vzdelávania v penitenciárnom zaobchádzaní

Každý odsúdený si spravidla želá zvládnuť život na slobode bez páchania trestných činov. Čím je odsúdený vo výkone trestu dlhšie, držaný v izolácii, tým vznikajú čoraz väčšie bariéry pre jeho život v prirodzenom prostredí. Ide o celú radu sociálno-psychologických bariér. Treba povedať, že sociálno-psychologické aspekty výkonu trestu odňatia slobody sú zložité a zaslúžili by si osobitnú pozornosť.

Odsúdení si menej dôverujú, uzatvárajú sa do seba, vytvárajú si skreslené predstavy o živote, ich sociálne a komunikačné zručnosti sa zoslabujú, narúšajú sa ich sociálne väzby, devalvujú sa predtým získané kvalifikácie, ak ich vôbec mali. Vážnym zdrojom adaptačných problémov sú prebiehajúce spoločenské zmeny, ktoré odsúdení vo svojej izolácii síce môžu sprostredkované vnímať, ale nie sú nútení sa im bezprostredne prispôbovať. Preto majú pre odsúdených zmysel všetky tie aktivity, ktoré udržiavajú, podporujú, rozvíjajú kompetencie odsúdených pre život na slobode. Medzi takéto aktivity, ktoré ústavy na výkon trestu odňatia slobody odsúdeným v zmysle uvedeného štandardne ponúkajú patria:

- vzdelávanie a príprava na zamestnanie;
- pracovné aktivity;
- voľnočasové aktivity;

- extramurálne aktivity zamerané na udržanie, posilnenie sociálnych väzieb (napr. návštevy rodiny, korešpondencia s rodinou, informácie o dianí mimo ústav).

Vzdelávacie aktivity predstavujú podstatnú časť penitenciárneho zaobchádzania. Inak povedané vzhľadom k reedukačnému a resocializačnému charakteru penitenciárneho zaobchádzania je vzdelávanie jeho adekvátnym prostriedkom. Vychádzajúc z toho, že vzdelávanie plní primárne **resocializačnú funkciu**, nadobudnuté vzdelanie, zvýšenie kvalifikácie, či rekvalifikácia, vedomosti a zručnosti pomáhajú k uplatneniu na trhu práce, zvyšujú tak šance na zastávanie sociálnych rol. Úspešná resocializácia súčasne podporuje predchádzanie páchania trestných činov. Okrem resocializačnej a **preventívnej** funkcie vzdelávacích aktivít, majú uvedené aktivity aj **psychohygienickú** funkciu, ak máme na mysli izoláciu, v ktorej odsúdení dlhodobo žijú.

Aj vzdelávanie odsúdených podobne ako vzdelávanie dospelých všeobecne uľahčuje dospelému človeku vyrovnávať sa so zmenami, ktoré ho stretávajú v širšom spoločenskom alebo individuálnom zmysle (Prusáková, 2001, s. 20). Prostredníctvom vzdelávacích aktivít rozvíjame vedomosti, spôsobilosti a postoje, ktoré sa vyžadujú v jeho pracovnom i osobnom živote (Prusáková, 2005, s. 26).

U odsúdených ide prostredníctvom vzdelávania predovšetkým o dosiahnutie zreých foriem správania, rozvinutie schopnosti sebaregulácie, podporovanie sebaúcty a úcty k iným, osobnej a spoločenskej zodpovednosti, vôle, vedenie k rešpektovaniu noriem spoločnosti, rozvoj poznania a ostatných pozitívnych vlastností osobnosti.

Vzdelávanie v podmienkach ústavov na výkon trestu odňatia slobody definuje *Zákon č. 475/2005 o výkone trestu odňatia slobody* ako súhrn aktivít založených na aktívnej účasti odsúdeného a zameraných na jeho začlenenie do spoločnosti v súlade s jeho osobnými a spoločenskými potrebami. Dôležité je, že je vzdelávanie spravidla organizované tak, aby bolo ukončenie štúdia oficiálne uznané vydaním príslušného dokladu, pričom z dokladu nesmie byť zrejmé, že odsúdený vzdelanie získal počas výkonu trestu.

Odsúdenému sa pokiaľ má na to predpoklady umožní, aby:

- získal základné vzdelanie;
- získal stredné odborné vzdelanie;
- získal úplné stredné vzdelanie;
- získal alebo si zvýšil pracovnú kvalifikáciu.
- pokiaľ je negramotný, absolvoval kurz pre negramotných.

Malo by byť v záujme každého ústavu vytvoriť takú ponuku vzdelávania, ktorá by bola v súlade s potrebami a záujmami odsúdených a súčasne rešpektovala spoločenské trendy. Pri výbere vhodnej vzdelávacej aktivity sa berú do úvahy rozličné kritériá, ako sú časová náročnosť vo vzťahu ku vzdelávaniu (vo vzťahu k dĺžke trestu), predpoklady odsúdených (vzdelanostné, mentálne, psychologické), možnosti vzdelávania v podmienkach ústavu. Súčasne si myslíme, že vzdelávacia ponuka ústavov vyžaduje aj nové prístupy a spoluprácu s externými partnermi.

4 Odsúdení ako cieľová skupina vzdelávania dospelých

Vzdelávanie dospelých sa obracia na rozličné skupiny dospelých, ktoré sa menia. Preto je nevyhnutné sledovať nielen súčasné cieľové skupiny, ale i potencionálne, prípadne identifikovať cieľové skupiny, ktoré zostali doteraz nepovšimnuté, ale potreby vzdelávania v týchto skupinách sú evidentné (Prusáková, 2002, s. 73).

Cieľovými skupinami, u ktorých sú zjavné ich potreby vzdelávania sú s určitou skupiny osôb, ktorým dávame prívlastok **sociálne znevýhodnené**. V uvedenej kategórii osôb nachádzame aj odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody. Znevýhodnenie osôb vo výkone trestu odňatia slobody spočíva v tom, že sú po návrate na slobodu voči ostatným členom spoločnosti primárne v nevýhode získanou „stigmou trestaného“, sekundárne svojím

nedostatočným vzdelaním, kvalifikáciou, nedostatami v sociálnych a komunikačných zručnostiach.

Znevýhodnené – marginalizované skupiny sa nachádzajú na okraji systému vzdelávania. Majú sťažený prístup k vzdelávaniu, a nízku motiváciu vzdelávať sa. Ich pozícia v spoločnosti je tým oslabená, spoločenský status nízky. Problematika znevýhodnených skupín, spojená vždy s ich sociálnym a ekonomickým začlenením, sa stáva jednou z priorít vo vzdelávaní dospelých (Machalová, 2004, s. 73).

Na potrebu vyhľadávania, identifikácie cieľových skupín andragogického pôsobenia a analýzu ich špecifických vzdelávacích potrieb a následné efektívne pôsobenie v procese ich vzdelávania upriamila v rámci realizácie projektovej úlohy VEGA *Identifikácia cieľových skupín andragogického pôsobenia* (Perhács ed., 2002) pozornosť Katedra andragogiky FF UK v Bratislave. Samozrejme, že realizácia projektu umožnila zamerať pozornosť iba na vybrané skupiny dospelých (napr. nezamestnaní, ženy, vzdelávatelia dospelých).

Aj pri cieľovej skupine odsúdených je nutné, aby sa odsúdení **chceli, mohli a vedeli učiť**. Čo sa týka motivácie odsúdených otázkou je, do akej miery si uvedomujú potrebu vzdelávania a možnosti, ktoré im vzdelávanie môže priniesť. Z praxe je zrejmé u väčšiny nízka motivácia ku vzdelávaniu. Väčšinou je podmienená chýbajúcou pozitívnou skúsenosťou so vzdelávaním, ktorá má viaceré príčiny. Ich účasť na vzdelávaní však môže ich postoj ku vzdelávaniu korigovať.

Súhlasíme s názorom M. Beneša (2004, s. 23), že nestačí len cieľové skupiny zvonka určiť, ale samotní účastníci musia sami seba ako špecifickú cieľovú skupinu chápať.

Aby sa odsúdení mohli vzdelávať, sú tu možnosti ústavov. Úlohou ústavov je vytvoriť takú ponuku, ktorá minimálne zodpovedá vzdelávacím aktivitám vyplývajúcim zo *Zákona č. 475/2005 o výkone trestu odňatia slobody*. V tomto prípade teda odpadajú dôvody problematického prístupu ku vzdelávaniu (finančné, čas, vzdialenosť).

A napokon uvedená cieľová skupina zväčša nemá osvojené vzdelávacie návyky, nevie sa učiť. Táto skutočnosť sa odráža v prispôbovaní druhov, foriem a metód vzdelávania ich potrebám a predpokladom. A napokon treba zohľadňovať aj skupinu odsúdených, ktorí opakovane páchajú trestnú činnosť, a ktorí zvyčajne žiadne vedomosti, návyky učiť sa nemajú. Odsúdení predstavujú špecifickú cieľovú skupinu vzdelávania so špecifickými vzdelávacími potrebami. Analýza vzdelávacích potrieb je základným krokom pri utváraní vzdelávacích projektov pre špecifické cieľové skupiny (Prusáková, 2002, s. 73).

A. Tokárová (2003, s. 68–69) hovorí v súvislosti s osobami so špeciálnymi vzdelávacími potrebami o profilovaní **resocializačnej andragogiky** ako teórie a metodiky výchovy, vzdelávania a poradenstva pre dospelých so špeciálnymi edukačnými potrebami – pre zmyslovo, telesne, mentálne postihnutých, zdravotne, sociálne a kultúrne znevýhodnených a pre iné kategórie osôb **špeciálnej edukácie** napr. odsúdení, nevidomí, dlhodobo hospitalizovaní, rekvalifikovaní po úraze, drogový závislí, nezamestnaní, cudzinci a pod.

5 Skúsenosti z realizácie projektu

V tejto časti príspevku priblížime vzdelávanie odsúdených na konkrétnych skúsenostiach získaných realizáciou projektu s názvom *Nový štart* (2005–2007). Projekt sa orientoval na vzdelávanie osôb vo výkone trestu odňatia slobody a na pomoc pri umiestňovaní týchto osôb po výkone trestu do pracovného procesu a pomoc preklenúť zaradenie do civilného života.

Iniciátorom projektu bolo *občianske združenie Andros* špecializujúce sa na vzdelávanie dospelých. Na projekte *Nový štart* sa ako partner podieľalo *Generálne riaditeľstvo zboru väzenskej a justičnej stráže SR*. Spolupráca spočívala pri riešení organizačných otázok vzdelávania (napr. výber vhodných účastníkov, ich prevoz na kurz, výber vhodnej miestnosti, zabezpečenie vstupov lektorov, zabezpečenie stráže počas priebehu kurzov atď.).

Išlo o projekt v rámci iniciatívy spoločenstva *EQUAL*, financovaný *Európskym sociálnym fondom*. Projekt mal nadnárodnú spoluprácu s partnermi z Holandska a Nemecka. V rámci tejto spolupráce sa organizovali semináre a workshopy, na ktorých boli prezentované výsledky projektov, vymieňali sa skúsenosti v oblasti vzdelávania marginalizovaných skupín, vytvárali sa produkty "best practice" (šírenie dobrej praxe) pre nové projekty a organizovali sa návštevy rôznych inštitúcií (napr. väzníc, centier pre pomoc nezamestnaným, centier pre mladých delikventov a pod.).

Vzdelávací program vytvorený v rámci predstaveného projektu bol jedným z tých programov, ktorých sa podľa údajov Generálneho riaditeľstva Zboru väzenskej a justičnej stráže odsúdení zúčastňujú, a ktoré sú organizované formou projektov financovaných z prostriedkov Európskej únie. Takto sa uskutočnili vzdelávacie programy maturitného vzdelávania, jazykového vzdelávania, osvojenia počítačovej gramotnosti, v právnej oblasti, rekvalifikačné kurzy a iné (Jaďudová, 2007, s. 40–49).

Kľúčovým **cieľom projektu** a súčasne hlavnou prioritou iniciatívy EQUAL bolo *uľahčenie prístupu a návratu do zamestnania pre tých, ktorí majú ťažkosti s integráciou a reintegráciou na trh práce*. Tento cieľ sa uskutočňoval cez zvyšovanie kvalifikácie a vzdelanostnej úrovne osôb vo výkone trestu a aktívnou postpenitenciárnou starostlivosťou.

V spolupráci s *Generálnym riaditeľstvom zboru väzenskej a justičnej stráže* boli vybrané miesta realizácie projektu – tri ústavy na výkon trestu odňatia slobody v **Hrnčiarovciach nad Parnou**, v **Banskej Bystrici – Kráľová** a v **Košiciach – Šaca**, v rámci ktorých sa nachádzajú odsúdení s minimálnym a stredným stupňom strázenia (resp. prvej a druhej nápravno-výchovnej skupiny). S cieľom zabezpečiť väčšiu efektivitu realizovaného vzdelávania boli do vzdelávania zaradení odsúdení pred koncom ich výkonu trestu resp. pred návratom na trh práce a zaradením sa do spoločenského života.

Do celého vzdelávacieho programu bolo vybratých spolu 250 odsúdených na základe ich dobrovoľného záujmu. Výber sa konal na odporúčanie psychológa a pedagóga každého ústavu. Podmienkami výberu bolo ukončené najmenej základné vzdelanie a správanie bez agresivity a iných prvkov, ktoré by mohli narušiť priebeh vzdelávacieho programu.

Základný cieľ projektu tvoril východisko programu vzdelávania, jeho cieľového, obsahového zamerania, foriem a metodiky výchovno-vzdelávacej práce s cieľovou skupinou. Pri príprave vzdelávacieho programu boli využité poznatky andragogiky. Znamenalo to rešpektovať špecifiká cieľovej skupiny. Z hľadiska identifikovaných vzdelávacích potrieb formulovať adekvátne cieľové a obsahové zameranie vzdelávania. Vhodne zvoliť formy a metódy vzdelávania.

Uvedený vzdelávací program pozostával z troch aktivít a následnej postpenitenciárnej starostlivosti:

A) Vzdelávanie v oblasti rozvoja osobnosti so zameraním na sebaaprezenačné zručnosti. Cieľom tejto aktivity bolo usmerniť a rozvinúť komunikačné schopnosti odsúdených, pomôcť im pri zdokonalení vlastnej prezentácie, podporiť ich pozitívne sebahodnotenie. Išlo o trojdňový kurz s jedným alebo dvoma lektormi (psychológovia, andragógovia).

Pre zaujímavosť možno dodať, že v časovom horizonte od januára 2006 do januára 2007 sa uskutočnilo spolu 25 kurzov sebaaprezenácie v troch zariadeniach.

Cieľom kurzov sebaaprezenácie bol rozvoj osobnosti odsúdených na troch úrovniach – a to individuálnej, sociálnej a špecificky z hľadiska osvojenia, prehĺbenia kompetencie pri hľadaní uplatnenia a zotrvania na trhu práce. Ciele sledované v rámci rozvoja individuálnej a sociálnej kompetencie boli zostavené tak, aby korešpondovali s cieľmi stanovenými v rámci rozvoja kompetencie pri hľadaní uplatnenia a zotrvania na trhu práce.

a) V rámci **individuálnej kompetencie** (kompetencie vo vzťahu k vlastnej osobe): kurzy viedli:

- **k hlbšiemu sebaopoznaniu účastníkov** (zameranie: životná cesta, životné medzníky, životné rozhodnutia, záťažové obdobia, významní ľudia v živote; silné a slabé stránky, aký by som chcel byť, ako ma vidia iní – sebaopoznávanie prostredníctvom iných ľudí);

- **k rozvoju ich schopností poznávať druhých** (napr. uplatňovanie intuície, rozvoj empatie);
- **k zvládaniu záťažových situácií** (zameranie: druhy, dôsledky aj na pracovnú výkonnosť) a
- **k rozvoju schopností plánovania sebarozvoja** (zameranie: plány pre pracovnú budúcnosť, ciele v povolani, nový začiatok v povolani).

b) V rámci **sociálnej kompetencie** kurzy viedli:

- **k zefektívneniu komunikácie s prostredím a**
- **k rozvoju medziľudských vzťahov** so zameraním na rozvíjanie schopností kompetentnej komunikácie na pracovisku – s kolegami, zákazníkmi, nadriadenými, aj s ďalšími komunikačnými partnermi (zameranie: vedenie rozhovoru, vlastné komunikačné bariéry, zásady verbálnej a neverbálnej komunikácie, zvyšovanie verbálnej pohotovosti, význam reči tela v komunikácii, aktívne počúvanie, riešenie konfliktov, asertivita – primerané vyjadrovanie myšlienok, názorov, postojov, sebaovládanie).

c) V rámci **kompetencie v oblasti hľadania pracovného miesta, jeho udržania a flexibility na trhu práce** boli kurzy zamerané na zhodnotenie možností profesijnej orientácie, na prekážky pri hľadaní zamestnania a návrhy na ich prekonanie, na stratégie hľadania pracovného miesta (napr. písanie inzerátov, čítanie inzerátov, písanie motivačného listu, žiadosti o pracovné miesto, profesionálneho životopisu, základné zásady telefonického reagovania na inzerát, príprava na prijímací pohovor).

B) Vzdelávanie odsúdených v oblasti informačných technológií. Ďalšou hlavnou aktivitou programu bolo naučiť odsúdených zručnosti pri práci s počítačom. Keďže poznatky a prax v oblasti informačných technológií sú dnes už štandardnou požiadavkou zamestnávateľov, bolo potrebné, aby si osoby pred ukončením výkonu trestu osvojili počítačovú gramotnosť – získali základné znalosti o počítačoch a o práci s nimi. Účastníci kurzov sa vzdelávali v štandardných programoch využiteľných v zamestnaní ako aj súkromnom živote. Úspešní absolventi, ktorí mali záujem, dostali možnosť získať po výkone trestu medzinárodný certifikát ECDL Štart (European Computer Driving Licence, certifikát o schopnostiach držiteľa v oblasti informačných technológií), pričom boli za nich uhradené všetky náklady. Kurz bol obsahovo ladený tak, aby odsúdení boli pripravení na ECDL testovanie a certifikáciu, ale hlavne, aby v praxi vedeli s počítačmi pracovať. Kurz trval 4 týždne. Celá vyučovacia jednotka bola rozdelená na teoretickú časť a samostatnú prácu. Teórii a cvičeniam sa venovali 4 hodiny, 2 hodiny mohli pracovať na počítači samostatne, s prípadnou asistenciou lektora.

C) Vzdelávanie a výcvik v oblasti motivácie. Motivačný tréning trval dva dni a bol bodkou celého vzdelávacieho programu. Jeho úlohou bolo podporiť odsúdených v hľadaní a rozvoji ich pozitívnych vlastností, k využitiu nadobudnutých vedomostí zo vzdelávacieho programu a pripraviť s nimi individuálny akčný plán (čo budú moje kroky po prepustení, kam pôjdem, čo budem robiť, ako to chcem zvládnuť, čo všetko pre to urobím).

D) Postpenitenciárna starostlivosť. Postpenitenciárna starostlivosť bola zameraná na aktívne sprostredkovanie práce pre prepustené osoby, ktoré boli účastníkmi kurzov sebaaprezentácie, počítačovej gramotnosti a motivačného tréningu.

Tým, že bol predpokladaný problém nakontaktovania prepustených, keďže sa poväčšine nezdržujú v mieste trvalého bydliska, ďalšia spolupráca s prepustenými bola možná len po prejavení ochoty z ich strany na spoluprácu. Od nadviazanej spolupráce sa odvíjalo aj získanie ECDL certifikátu. Na základe toho, že projekt bol zavŕšený postpenitenciárnou starostlivosťou, úspešnosť projektu bola meraná počtom zamestnaných prepustených.

O pomoci, ktorú ponúkalo občianske združenie odsúdeným po ich prepustení informovali zamestnanci o. z. Andros na osobných stretnutiach s odsúdenými. Každému odsúdenému bola zriadená aj e-mailová adresa a dodaný telefonický kontakt na zamestnancov

Andros, ktorým sa po prepustení z výkonu trestu mali možnosť jedným z daných spôsobov ozvať a dohodnúť si termín vykonania ECDL testu, prípadne bez záujmu o testovanie požiadať o sprostredkovanie zamestnania.

Podiel osôb umiestnených na trhu práce na celkovom počte osôb zapojených do projektu predstavoval 104 prepustených, čo činilo 41,6 %. Z celkového počtu 250 osôb zapojených do projektu sa len 19 zúčastnilo po prepustení na slobodu na preskúšaní ECDL. Iba 5 z nich získali certifikát ECDL štart.

Zvolená **skupinová forma** výchovno-vzdelávacej práce s odsúdenými v rámci vzdelávacieho programu korešpondovala s tradičnou prácou s odsúdenými v ústavoch pre odsúdených. Skupinovú formu práce s odsúdenými dopĺňala práca **individuálna**. Pri práci so skupinami boli použité **metódy dialogické** (rozhovor, simulovaný rozhovor, diskusia), **tréningové metódy** (cvičenia, hry) a samozrejme v prístupnej podobe aj výklad – prednáška. Konkrétne techniky, ktoré lektori pri svojej práci aplikovali, boli založené na vyššie uvedených metódach. Pri práci s odsúdenými lektori využívali obrazové učebné pomôcky a odsúdení mali k dispozícii študijný text, ktorí spracovali lektori.

6 Záver

Na základe teoretických východísk uvedených v prvej časti príspevku a skúseností získaných realizáciou predstaveného projektu, si dovoľíme formulovať niekoľko záverov pre oblasť vzdelávania odsúdených.

- **Zmena postojov ku vzdelávaniu.** Zistenou bariérou pri realizácii kurzov bol postoj niektorých odsúdených ku vzdelávaniu. Bolo to ich presvedčenie o tom, že vzdelávanie im nepomôže v ťažkej životnej situácii, pri hľadaní zamestnania. V tejto súvislosti však bol lektormi zaznamenaný v priebehu kurzov posun. V závere kurzov odsúdení vyjadrovali istú zmenu smerom k pozitívnejšiemu postojovi vo vzťahu k vzdelávaniu. Dospeli sme tak k zisteniu, že účasť na vzdelávaní a pozitívny zážitok z neho, môže zmeniť pohľad odsúdených na vzdelávanie. Zmenený postoj odsúdených ku vzdelávaniu chápeme ako významný predpoklad ich úspešnej resocializácie.
- **Profesionalita lektorov.** Heterogénnosť účastníkov z hľadiska intelektuálnej úrovne, vzdelania, veku, sociálneho prostredia, v ktorom žili, kládla najmä v kurzoch sebaaprezentácie a motivačných tréningoch zvýšené požiadavky na lektorov. Lektori boli nútení neustále sledovať dynamiku skupiny a meniť štýl svojej práce, tempo a pod. Na základe tejto skutočnosti možno vyjadriť názor, že pri práci s uvedenou cieľovou skupinou, je nutné klásť dôraz na výber lektorov. Lektori by mali mať profesionálnu skúsenosť s rovnakou alebo príbuznou cieľovou skupinou.
- **Atmosféra dôvery.** Lektorom sa darilo nedirektívnym prístupom, a tým, že pracovali bez predsudkov, vytvárať v skupinách atmosféru dôvery. Vznikal priestor na otvorenú diskusiu o konkrétnych problémoch a životných situáciách, čo viedlo k zvyšovaniu sebahodnotenia účastníkov. V tejto súvislosti konštatujeme, že v práci s uvedenou cieľovou skupinou je nevyhnutné vytvárať atmosféru dôvery. Atmosféra dôvery je zárukou zvýšenia efektívnosti v dosahovaní stanovených cieľov.
- **Centrá postpenitenciárnej starostlivosti.** Vhodné riešenie problémov spojených so začleňovaním do prirodzeného prostredia vidíme vo vytvorení *centier postpenitenciárnej starostlivosti*, ktoré by zabezpečovali komplexné služby pre prepustených. Takéto centrá by okrem poskytovania pomoci pri hľadaní zamestnania, prípadne poskytovania dočasného ubytovania mali svojou činnosťou výrazný vplyv na redukovanie opakovanej kriminality.

Zdroje:

BENEŠ, M. Možnosti práce s cieľovými skupinami v podmíankách dnešnej ČR. In *Získavanie nových cieľových skupín vo vzdelávaní dospelých*. Bratislava: Gerlach Print, spol. s r. o., 2004. s. 22–26.

JADUŠOVÁ, K. *Vzdelávanie odsúdených v penitenciárnom zaobchádzaní*. Diplomová práca. Bratislava: FIF UK, 2007. 70 s.

JUSTOVÁ, M. *Cisár je nahý. Represia versus prevýchova*. Bratislava: Vydavateľstvo Oto Németh, 2005. 117 s.

MACHALOVÁ, M. *Psychológia vo vzdelávaní dospelých*. Bratislava: Gerlach Print, 2004. 224 s.

MATULČÍK, J. Andragogika v penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti. In *Sociálna adjustácia jedinca v penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti*. Informačný bulletin sympózia. Bratislava: Spoločnosť pre špeciálnu a liečebnú výchovu v SR, 1992. s. 7–11.

MATULČÍK, J. Príprava odborníkov pre penitenciárnu a postpenitenciárnu prax v rámci študijného odboru výchova a vzdelávanie dospelých. In *Sociálne aspekty pôsobenia v nápravno-výchovných ústavoch*. Zborník referátov. Bratislava: Spoločnosť pre špeciálnu a liečebnú výchovu v SR, 1991. s. 44–46.

PERHÁCS, J. (ed.) *Identifikácia cieľových skupín andragogického pôsobenia*. Zborník štúdií riešiteľov úlohy VEGA MŠ SR č. 1/6227/99 pod názvom „Identifikácia cieľových skupín andragogického pôsobenia“ (1999–2002). Bratislava: Gerlach Print, Katedra andragogiky FIF UK, 2002. 86 s.

PERHÁCS, J. Teoretické východiská zamerania profesijnej kompetencie sociálneho andragóga. In *Profesionalita vo výchove a vzdelávaní dospelých*. Zborník z vedeckej konferencie. Ed. J. Perhács. Bratislava: FF UK, 1998. s. 58–63.

PRUSÁKOVÁ, V. Andragogické aspekty skúmania cieľových skupín vo vzdelávaní dospelých. In MACHALOVÁ, M. (ed.) *Cieľové skupiny vo vzdelávaní dospelých*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2001. s. 20–26.

PRUSÁKOVÁ, V. Vzdelávatelia dospelých – špecifická cieľová skupina vo vzdelávaní dospelých. In PERHÁCS, J. (ed.) *Identifikácia cieľových skupín andragogického pôsobenia*. Zborník štúdií riešiteľov úlohy VEGA MŠ SR č. 1/6227/99 pod názvom „Identifikácia cieľových skupín andragogického pôsobenia“ (1999–2002). Bratislava: Gerlach Print, Katedra andragogiky FIF UK, 2002. s. 73–86.

PRUSÁKOVÁ, V. *Základy andragogiky I*. Bratislava: Gerlach Print, 2005. 120 s.

STIFFEL, H. Náčrt filozofie väznenstva v nových spoločenských podmienkach. In *Sociálne aspekty pôsobenia v nápravno-výchovných ústavoch*. Zborník referátov. Bratislava: Spoločnosť pre špeciálnu a liečebnú výchovu v SR, 1991. s. 19–24.

TOKÁROVÁ, A., ŽILOVÁ, A. Sociálna andragogika In TOKÁROVÁ, A. a kol. *Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. Prešov: FF PU, 2003. s. 67–69.

Zákon č. 195/1995 Z. z. o sociálnej pomoci.

Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení a doplnení neskorších zákonov.

Text vznikol v rámci riešenia výskumnej úlohy VEGA MŠ SR č. V-06-434-00 – *Systemizácia druhov a foriem andragogického pôsobenia a ich výklad.*